

§ 22-1

У другой палове XVIII ст. пачалося заваяванне Індыі, якое ажыццяўлялася ўзброенымі сіламі англійскай Ост-Індскай кампаніі. Англія ператваралася ў буйнейшую каланіяльную дзяржаву свету.

Вялікія геаграфічныя адкрыцці прывялі да пачатку працяглага працэсу збліжэння і ўстойлівага ўзаемадзеяння цывілізацый. Аднак ён быў азмочаны еўрапейскай каланіяльнай экспансіяй, у выніку якой значная частка свету ператварылася ў крыніцу абагачэння Еўропы, яе эканамічнай і палітычнай магутнасці. Каланіяльная здабыча стала адной з крыніц першапачатковага наакуплення капіталу, умацавання капіталізму і стварэння сусветнага рынку. Разам з тым еўрапейская каланіяльная экспансія забяспечыла пранікненне духоўнай і матэрыяльнай культуры Еўропы ў краіны Усходу і Амерыкі, пашырыла еўрапейскія веды пра іншыя грамадствы і сусвет у цэлым.

1. Якія краіны першымі прынялі ўдзел у геаграфічных адкрыццях? Растлумачце, чаму менавіта яны. Якія яшчэ дзяржавы ўдзельнічалі ў гэтым працэсе і чаму?
2. Ахарактарызуйце ролю дзяржавы і царквы ў каланіяльнай экспансіі еўрапейцаў.
3. Назавіце і растлумачце прычыны саперніцтва ў канцы XVI ст. паміж Партугаліяй, Іспаніяй, з аднаго боку, і Францыяй, Англіяй і Нідэрландамі — з другога.
4. Выкарыстоўваючы табліцу «Храналогія ранняга Новага часу» на с. 174–175, назавіце падзеі, звязаныя з Вялікімі геаграфічнымі адкрыццямі. Ахарактарызуйце значэнне Вялікіх геаграфічных адкрыццяў для гісторыі і географіі.
5. Як змянілася каланіяльная палітыка еўрапейскіх краін у XVI ст.; у XVII ст.?
6. Праілюструйце змест параграфу. Выкарыстайце дадатковыя крыніцы інфармацыі. Да ілюстрацый падбярыце апісанні.

§ 23. Рэфармацыя і рэлігійныя войны

Рэфармацыя — гэта абнаўленне духоўных асноў еўрапейскай цывілізацыі або пачатак заняпаду духоўнасці еўрапейцаў?

Пералічыце рэлігіі, пашыраныя ў Еўропе ў перыяд Сярэднявечча. Назавіце рэгіёны, дзе яны былі распаўсюджаны. Якія змяненні ў еўрапейскім грамадстве спарадзілі развіццё капіталізму і Вялікія геаграфічныя адкрыцці? (Гісторыя Сярэдніх вякоў, 6 клас; § 21 і § 23 гэтага вучэбнага дапаможніка)

Прычыны і перадумовы Рэфармацыі. *Рэфармацыя* (ад лац. *reformatio* — ператварэнне) — самы масавы рэлігійны і сацыяльна-палітычны рух XVI ст. Гэта быў

перыяд барацьбы за рэфармаванне каталіцкай царквы, якая перажывала ў XIV–XVI стст. вельмі цяжкі крызіс. У шырокім сэнсе Рэфармацыя ўяўляла сабой першую значную бітву буржуазіі, якая зараджалася, супраць феадалізму і яго ідэалагічнай асновы — веравучэння царквы, якое больш не адпавядала прадпрымальнаму духу Новага часу. Адраджэнне аказала вялізны ўплыў на афармленне рэфармацыйнага руху. Гуманісты заклікалі да новага прачытання Бібліі і прац аўтарытэтных хрысціянскіх багасловаў, чаму садзейнічала распаўсюджанне кнігадрукавання. Іх ідэі аб неабходнасці ўнутранага ачышчэння чалавека ад грахоў вельмі хутка сталі пагрозай для каталіцкай царквы.

Часта папы і епіскапы вялі непрыстойнае для царкоўных іерархаў жыццё. Нярэдка прадстаўнікі вышэйшага духавенства адначасова займалі некалькі царкоўных пасадак. Некаторыя наогул ігнаравалі свае абавязкі і наймалі за грошы людзей, каб тыя выконвалі за іх усю работу.

Эразм Ратэрдамскі. «Пахвала глупству»

Папы, кардыналы і епіскапы не толькі сапернічаюць з правіцелямі ў раскошы, але іншым разам і перасягаюць іх. Наўрад ці хто думае аб тым, што бела-снежныя лянныя шаты азначаюць беззаганнае жыццё... Хто помніць, што рукі, абцягнутыя пальчаткамі, ёсць сімвал чыстага і не звязанага з усім зямным здзяйснення таінстваў, што посах паказвае пільны клопат пра паству, а епіскапскі крыж — перамогу над усімі страсцямі чалавечымі? Але амаль усе... пасвяць толькі саміх сябе, ускладаючы клопат пра авечак або на самога Хрыста, або на вандроўных манахаў і на сваіх вікарыяў. І не ўспомніць ніхто, што само слова «епіскап» азначае працу, клопат і стараннасць: толькі аб здабыцці грошай сапраўды дбаюць яны і тут, як належыць епіскапам, глядзяць ва ўсе вочы.

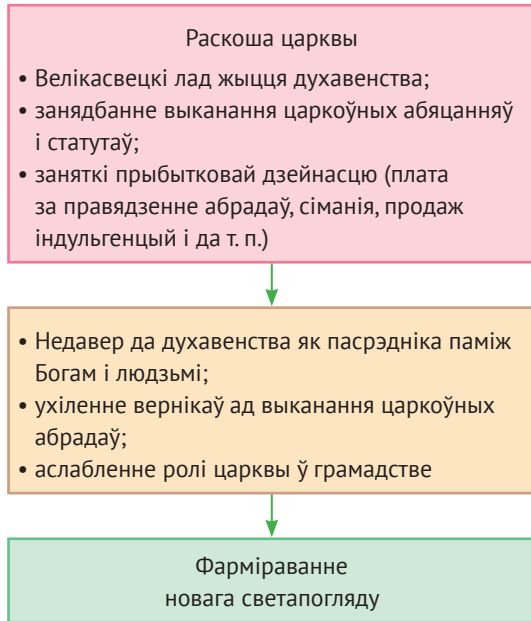
Якія заганы духавенства крытыкуе аўтар тэксту? Якім у той час было стаўленне да вярхоў каталіцкай іерархіі?

Папы і духавенства змагаліся за захаванне прывілей царквы, у той час як магучы манархі цяпер імкнуліся абмежаваць яе ўмяшанне ў справы сваіх дзяржаў.

Гэтая барацьба патрабавала немалых сродкаў. Таму была павялічана плата за правядзенне царкоўных абрадаў. Папы таксама дазволілі продаж індульгенцый. *Індульгенцыя* — гэта поўнае або частковае дараванне грахоў за плату, а таксама сведчанне аб гэтым.

Упершыню індульгенцыі былі дараваныя ў час крыжовых паходаў, калі папа рымскі пагадзіўся зняць пакаранне за любыя грахі крыжаносцаў. З цягам часу індульгенцыі сталі дараваць не толькі за пэўную службу, але і за грашовыя ахвяраванні на карысць царквы. Да XVI ст. любы чалавек, нават махляр або злачынec, мог купіць сабе дараванне грахоў.

N.B.

Прычыны Рэфармацыі

ліся за падтрымкай да розных слаёў насельніцтва. У рэфармацыйны рух былі ўцягнутыя гараджане, сяляне, вучоныя-багасловы, студэнты, збыднелае дваранства і нават каранаваныя асобы. Пачаўшыся ў Германіі, Рэфармацыя вельмі хутка ахапіла амаль усе еўрапейскія краіны.

Пачатак Рэфармацыі ў Германіі. У пачатку XVI ст. у Германіі склалася вельмі напружаная сітуацыя. Па краіне прайшла хваля паўстанняў сялян і гараджан. Абвастрыліся супярэчнасці паміж збыднелым рыцарствам і князямі. У палітычна раздробленай дзяржаве каталіцкая царква адчувала сябе паўнаўладнай гаспадыняй. Адкрытае рабаванне і самавольства, назапашванне багацця і раскоша выклікалі абурэнне каталіцкай царквой. Таму не дзіўна, што менавіта ў Германіі пачаўся шырокі антыцаркоўны рух.

Выразнікам агульнага незадавальнення стаў вучоны манах і прафесар Вітэнбергскага ўніверсітэта *Марцін Лютэр* (1483–1546), які ўзначаліў рэфармацыйны, або пратэстанцкі, рух. У 1517 г. ён адкрыта выступіў супраць каталіцкай царквы, адмаўляючы яе ролю як адзінага пасрэдніка паміж Богам і чалавекам.

Ратаванне душы чалавека, лічыў Лютэр, не залежыць ад царкоўных таінстваў, абрадаў і ахвяраванняў на карысць царквы, а дасягаецца чыстай верай.

Такая практыка выклікала абурэнне. Неабходнасць у царкоўных рэформах наспявала ўжо даўно, задоўга да Рэфармацыі. Занепакоеныя маральным разбэшчаннем папства і духавенства, многія багасловы і свяшчэннікі спрабавалі знутры аднавіць аўтарытэт і чысціню каталіцкай царквы. Аднак папы не хацелі прызнаць неабходнасць змен. Аналагічныя спробы рэфарматараў у XIV–XV стст. — Дж. Уікліфа ў Англіі і Я. Гуса ў Чэхіі — таксама не мелі поспеху. Папства змагалася з любой праявай іншадумства. Па ўсёй Еўропе палалі вогнішчы *інквізіцыі*, на якіх спальвалі ерэтыкоў і абвінавчаных у вядзьмарстве. Упартых манархаў адлучалі ад царквы. Але інквізіцыя так і не змагла падавіць дух незадавальнення каталіцкай царквой.

У адрозненне ад гуманістаў, арыентаваных на адукаваную частку грамадства, дзеячы Рэфармацыі звярталіся за падтрымкай да розных слаёў насельніцтва.

Тым самым адмаўлялася роля духавенства як найвышэйшага рэлігійнага аўтарытэту. Лютэр заклікаў да секулярызацыі царкоўных зямель (іх перадачы ў дзяржаўную ўласнасць) і закрыцця манастыроў, да поўнай аўтаноміі вернікаў ад царкоўнай іерархіі і папства. Ён гаварыў пра тое, што хрысціяне павінны верыць у Свяшчэннае Пісанне і разумець яго, а не бяздумна падпарадкоўвацца папу.

Царква хацела расправіцца з Лютэрам. Толькі заступніцтва нямецкіх князёў, якія імкнуліся завалодаць царкоўнымі землямі і зменшыць уплыў папства ў Германіі, выратавала яму жыццё. Большасць насельніцтва Германіі прыняло рэформу Лютэра. Яго паслядоўнікі пакінулі каталіцкую царкву.

Выступаючы супраць царквы, Лютэр не заклікаў змяняць само грамадства. Ён прызнаваў сацыяльную несправядлівасць і лічыў, што яе нельга знішчыць. Згодна з вучэннем Лютэра, сапраўдны хрысціянін павінен падпарадкоўвацца ўладзе, якая забяспечвае спакой і парадак у грамадстве. Яго вучэнне выказвала найперш погляды багатых гараджан і нямецкіх князёў. Яны імкнуліся аслабіць папскую ўладу, але захаваць існуючае становішча ў грамадстве. Лютэр быў рашучым праціўнікам сялянскай вайны, якая ўспыхнула ў Германіі ў 1524–1526 гг. Ён не падтрымаў патрабаванняў сялян аб адмене прыгоннага права. Вялікі рэфарматар пракляў паўстанцаў і заклікаў да справы над імі: «Няхай усякі, хто можа, сячэ іх, рэжа і коле».

Распаўсюджванне Рэфармацыі ў Еўропе і заснаванне пратэстанцкіх цэркваў.

Вучэнне Лютэра спарадзіла рух, які хутка распаўсюдзіўся па ўсёй Германіі і стаў вядомы як лютэранства. Афіцыйна лютэранскі царкоўны абрад прыняў Лівонскі ордэн, што паскорыла распаўсюджванне вучэння Лютэра па берагах Балтыйскага мора. Тое ж зрабіла і Прусія. Ідэі Лютэра праніклі на тэрыторыю нядаўна ўтворанай Рэчы Паспалітай.

Пасля 1529 г. усе рухі рэфарматараў атрымалі агульную назву *пратэстантызм*. Ідэі пратэстантызму станавіліся ўсё больш папулярнымі ў Еўропе. Паступова з'явіліся розныя пратэстанцкія цэрквы.

Другая хваля Рэфармацыі звязана перш за ўсё з імем французскага тэолага *Жана Кальвіна* (1509–1564), які стварыў найбольш паслядоўнае пратэстанцкае вучэнне — кальвінізм. Яго трактат «Настаўленне ў хрысціянскай веры» выказваў інтарэсы буржуазіі. Найважнейшым палажэннем вучэння Кальвіна стаў догмат аб абсалютным наканаванні.

Кальвін вучыў, што адным людзям Бог накановаў пагібель, іншым — выбраным — ратаванне і вечную асалоду, незалежна ад іх маральнасці і ўчынкаў. Кальвін лічыў валоданне маёмасцю і яе прымнажэнне справай богаўгоднай. Але ён падкрэсліваў, што распараджацца багаццем трэба з праведнымі мэтамі.

Сцяна Рэфармацыі,
г. Жэнева, Швейцарыя

Як вы думаеце, каго ўвасабляюць статуі на ілюстрацыі? Раствлумачце свой пункт гледжання.

Кальвін апраўдваў назапашчэнні, імкненне атрымаць прыбытак, найстражэйшую беражлівасць і разлік — якасці, неабходныя для дзелавога і прадпрымальнага чалавека.

Пасяліўшыся ў 1541 г. у Жэневе, Кальвін пачаў рэформу рэлігійнага жыцця. Ён усталяваў строгі нагляд за паводзінамі грамадзян і жорсткія пакаранні за злачынствы супраць маралі і веры. Нязгодных з вучэннем Кальвіна або высылалі з горада, або каралі смерцю.

Бясспрэчным укладам Кальвіна ў рэлігійную рэформу сталі прапанаваныя ім структура царквы і абшчыны, а таксама прапаганда дысцыпліны і сціпласці ў жыцці вернікаў. Царкоўная арганізацыя кальвіністаў будавалася па рэспубліканскім прынцыпе. Кіраўнікі (старэйшыны) выбіраліся з ліку вернікаў, іерархія сярод іх адсутнічала. Выбіраліся і прапаведнікі. Разам гэтыя людзі прымалі рашэнні па пытаннях веравучэння, нормаў жыцця. Самакіраваная кальвінісцкая царква не залежала ад дзяржавы.

Кальвінізм пачаў актыўна распаўсюджвацца і за межамі Швейцарыі. Прыхільнікі вучэння Кальвіна ў Францыі сталі вядомыя як гугеноты. Абшчыны кальвіністаў з'явіліся ў Шатландыі, у Паўночна-Заходняй Еўропе, асабліва шмат іх было ў Даніі. Кальвінізм пранікнуў таксама ў Вялікае Княства Літоўскае і Венгрыю. Вялікі ўплыў вучэнне Кальвіна аказала на Англію.

У Англіі незадавальненне каталіцкай царквой наспявала ўжо даўно, перш за ўсё сярод гараджан, якія адмаўляліся плаціць царкоўную дзесяціну. Спачатку

пратэстантызм на англійскіх землях распаўсюджваўся павольна, паколькі каралеўская ўлада ўсяляк гэтаму перашкаджала. Нападкі на афіцыйную царкву ўлады разглядалі як пагрозу дзяржаве. Аднак сітуацыя змянілася з-за адмовы папы рымскага Клімента VII даць развод англійскаму каралю *Генрыху VIII* (1509–1547). Парламент і народ падтрымалі караля, які абвясціў сябе ў 1534 г. кіраўніком царквы. Так у Англіі ўтварылася асобная пратэстанцкая царква — *англіканская*, што падпарадкоўвалася не папу, а каралю. Каталіцкія догматы і абрады захаваліся. Пры гэтым матэрыяльна царква была моцна ўшчэмлена: манастыры былі закрыты, а іх маёмасць і землі перададзены ў казну.

Кароль Генрых VIII жорстка пераследаваў і католікаў, якія хацелі падпарадкоўвацца папу рымскаму, і пратэстантаў, што патрабавалі больш глыбокіх (у тым ліку і сацыяльных) рэформаў. Апошнія ў далейшым сталі вядомыя як *пурытане*. Пурытанскі рух паступова падрыхтаваў рэлігійную і палітычную апазіцыю англійскаму абсалютызму і стаў «ідэалагічным сцягам» рэвалюцыі у Нідэрландах і Англіі.

Акрамя лютэранства, кальвінізму, англіканства ў XVI ст. у Еўропе з’явіліся і іншыя пратэстанцкія цэрквы, якія лёгка маглі прыстасавацца да існавання як у раздробленых дзяржавах і дробных княствах, так і ў моцных каралеўствах.

Раскол Еўропы на каталіцкую і пратэстанцкую. З распаўсюджаннем пратэстантызму раней адзіная каталіцкая частка Еўропы апынулася падзеленай на два варажыя лагеры. У Італіі, Іспаніі і Партугаліі, дзе захавалася каталіцкая рэлігія, пераследавалі пратэстантаў, а ў паўночных дзяржавах, якія прынялі пратэстантызм, — Англіі, Шатландыі, Швецыі і большай частцы Германіі — мелі месца ганенні на католікаў.

Яшчэ ў 1529 г. імператар Карл V заклікаў аднавіць каталіцкае богаслужэнне і выкараніць вучэнне Лютэра ў Свяшчэннай Рымскай імперыі. Большасць германскіх князёў падтрымалі імператара. Аднак 5 князёў-лютэран і 14 гарадоў заявілі пратэст, адкуль і пайшла іх агульная назва — пратэстанты. У адказ імператар Карл V пачаў у 1547 г. ваенную кампанію ў мэтах прымусіць лютэранскіх князёў вярнуцца

Распаўсюджанне пратэстантызму ў Еўропе

ва ўлонне каталіцкай царквы. Князі-лютэране аб'ядналіся ў саюз. Ваенныя дзеянні ішлі з пераменным поспехам, ніводзін з бакоў не мог атрымаць перамогу. У 1555 г. у Аўгсбургу быў падпісаны мір, згодна з якім лютэранства станавілася афіцыйнай рэлігіяй. Вышэйшае дваранства, духавенства і знатныя гараджане Свяшчэннай Рымскай імперыі атрымлівалі права самім выбіраць веравызнанне. Аўгсбургскі мір афіцыйна замацаваў новы раскол хрысціянства.

Аўгсбургскі рэлігійны мір

XV. Каб усталяваць мір у Свяшчэннай імперыі германскай нацыі паміж рымскай імператарскай вялікасцю і курфюрстамі, князямі і чынамі, — няхай ні яго імператарская вялікасць, ні курфюрсты, князі і г. д. не чынаць ніякаму чыну імперыі ніякага насілля або зла з нагоды аўгсбургскага веравызнання, але даюць ім у міры прытрымлівацца сваіх рэлігійных перакананняў, літургіі і абрадаў, таксама як карыстацца і сваім багаццем і іншымі правамі і прывілеямі; і поўны рэлігійны мір павінен быць дасягнуты толькі хрысціянскімі сродкамі згоды або страхам пакарання ў форме імперскай няміласці.

XVI. Гэтак жа імперскія чыны, якія прытрымліваюцца аўгсбургскага веравызнання, не будуць перашкаджаць усім чынам і князям, якія трымаюцца старой рэлігіі, жыць у поўным міры і карыстацца ўсімі іх багаццямі, правамі і прывілеямі.

XX. Царкоўная юрысдыкцыя, якая да гэтага часу прымянялася адносна аўгсбургскага веравызнання, догмы, назначэння духоўных асоб, царкоўных распараджэнняў і службы (выключаючы правы курфюрстаў, князёў, калегій і манастыроў на грашовыя падаткі і дзесяціны), з гэтага часу спыніцца, і паслядоўнікам аўгсбургскага веравызнання будзе дазволена свабодна і бесперашкодна праводзіць богаслужэнні і абрады і назначаць духоўных асоб.

Прааналізуйце ўрывак з Аўгсбургскага рэлігійнага міру і зрабіце высновы наконт яго зместу. Назавіце гэту падпісанна Аўгсбургскага міру.

Да 1555 г. князі ў Паўночнай Германіі былі лютэранамі, а большасць князёў у Паўднёвай Германіі — католікамі. Але спрэчкі паміж католікамі і пратэстантамі не скончыліся. Па меры таго як у рэфарматары становілася ўсё больш паслядоўнікаў, канфлікт разрастаўся ўсё шырэй і шырэй. Вострую форму ён набыў у Францыі. Дзяржава больш як на 30 гадоў паглыбілася ў рэлігійныя гугеноткія войны (1562—1598).

Асабліва разбуральны характар мела *Трыццацігадовая вайна* (1618—1648). У яе была ўцягнута большасць еўрапейскіх краін. Буйнейшыя дзяржавы вялі смяротную барацьбу за гегемонію ў Еўропе. Непасрэднай прычынай канфлікту стала спроба аўстрыйскіх Габсбургаў, падтрыманых сваімі іспанскімі сваякамі, сілай вярнуць каталіцкую рэлігію ў Германіі. Французскі кароль, хоць і быў католікам, падтрымаў

саюз пратэстанцкіх правіцеляў Германіі супраць палітычных патрабаванняў Габсбургаў.

У ходзе працяглых і бязлітасных ваенных дзеянняў габсбургскі лагер пацярпеў паражэнне. Спустошаная Германія ляжала ў руінах. У 1648 г. быў падпісаны *Вестфальскі мір*. Ён замацаваў палітычную раздробленасць Германіі і існаванне на яе тэрыторыі як каталіцкіх, так і пратэстанцкіх дзяржаў. Найбольшыя выгады з Трыццацігадовай вайны атрымала Францыя. Прыдбаўшы значныя тэрытарыяльныя ўладанні, яна стала самай магутнай дзяржавай Еўропы.

Контррэфармацыя. Пратэстанцкая пагроза прымусіла каталіцкую царкву да актыўных дзеянняў па падаўленні рэфармацыйнага руху. Гэтая палітыка атрымала назву **Контррэфармацыя**. Ваеннай і палітычнай апорай каталіцкай царквы ў XVI—XVII стст. была дынастыя Габсбургаў, якая кіравала ў Іспаніі і Аўстрыі. Іспанскі кароль Філіп II Габсбург (1556—1598) на працягу свайго кіравання фанатычна змагаўся з пратэстантамі па ўсёй Еўропе: пасылаў войскі ў Нідэрланды, падтрымліваў католікаў у Францыі і Германіі, вёў войны з Англіяй.

Для барацьбы з Рэфармацыяй каталіцкая царква выкарыстоўвала новы манаскі ордэн — *Супольніцтва Ісуса*. Ён быў таксама вядомы пад назвай *ордэн езуітаў*. Ордэн, зацверджаны папскай булай у 1540 г., узначаліў іспанскі дваранін **Ігнаціў Лаёла**.

Члены ордэна беспярэчна падпарадкоўваліся свайму кіраўніку (генералу). Яны атрымлівалі ўсебаковую падрыхтоўку. Разумныя і адукаваныя, надзвычай спрытныя і цярплівыя, яны не грэбавалі ніякай, нават чорнай, работай.

Дзякуючы намаганням ордэна езуітаў Паўднёвая Германія, Аўстрыя, пратэстанты Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага вярнуліся ва ўлонне каталіцкай царквы, а многія народы Паўднёвай Амерыкі і Азіі перайшлі ў хрысціянства. Супольніцтва Ісуса стала самай магутнай і ўплывовай сілай каталіцкай царквы. Тым не менш вяртанне да ранейшых часоў было ўжо немагчымае.

Мерапрыемствы Контррэфармацыі:

- узмацненне дзейнасці інквізіцыі;
- стварэнне ордэна езуітаў, адной з мэт якога была барацьба з пратэстантызмам любымі спосабамі;
- рашэнні Трыдэнцкага сабора, які замацаваў непахіснасць усіх каталіцкіх догматаў, рэфармаваў дзейнасць каталіцкай царквы.

Рэфармацыя падарвала духоўныя і эканамічныя асновы каталіцызму. Пратэстантызм аказаўся больш прыстасаваным да ўмоў буржуазнага грамадства, якое фарміравалася, чым каталіцызм. Незалежныя ад папскага Рыма новыя хрысціянскія цэрквы, як правіла, былі нацыянальнымі і садзейнічалі ўмацаванню свецкай улады. Межы нацыянальных дзяржаў

§ 23–1

сталі вызначацца ў тым ліку канфесійнымі рамкамі. Не меншы ўплыў аказала Рэфармацыя на развіццё літаратуры, мастацтва і архітэктуры. Такім чынам, Рэфармацыя шмат у чым вызначыла аблічча сучаснай Еўропы.

1. Назавіце не менш чым дзве асноўныя прычыны Рэфармацыі. Ахарактарызуйце іх. Чаму менавіта яны садзейнічалі пачатку Рэфармацыі?
2. Назавіце асноўныя палажэнні вучэння М. Лютэра. На ваш погляд, якія новыя духоўныя патрабаванні прыўнесла ў жыццё еўрапейцаў эпоха Рэфармацыі?
3. Ахарактарызуйце Рэфармацыю ў Германіі і Швейцарыі. Вылучыце падобныя і адметныя рысы. Складзіце ў сшытку табліцу.
4. Ахарактарызуйце палітычную і рэлігійную сітуацыю ў Еўропе ў XVI — сярэдзіне XVII ст.
5. Ахарактарызуйце палітыку Контррэфармацыі ў адпаведнасці з планам: а) прычыны, б) асноўныя мерапрыемствы, в) вынікі і наступствы.
6. Падрыхтуйце інтэрактыўную стужку часу з асноўнымі падзеямі перыяду Рэфармацыі і рэлігійных войнаў у Еўропе. Растлумачце свой выбар падзей. Якая з іх, на ваш погляд, з'яўляецца пераломнай у рэлігійных войнах?

§ 24. Еўрапейская навука і культура канца XVI – XVII ст.

Як навуковая рэвалюцыя канца XVI — XVII ст. вызначыла сучаснае развіццё свету?

Якім чынам змяніліся ўяўленні вучоных пра сусвет у XVII ст.? Чаму менавіта ў Новы час стала магчымым фарміраванне новай карціны свету? (Гісторыя Новага часу, 7 клас)

Навуковая рэвалюцыя. Тэхнічныя вынаходствы XVI–XVII стст. (тэлескоп, ртутны барометр і інш.) выклікалі ўздым у развіцці прыродазнаўчых навук і медыцыны. Новыя тэхналогіі і ўдасканалення метады даследавання сталі характэрнымі рысамі *навуковай рэвалюцыі*, якая абумовіла навукова-тэхнічны прагрэс і вызначыла сучаснае развіццё свету. Сутнасцю навуковай рэвалюцыі стала грандыёзнае накапленне ведаў, змяненне каштоўнасцяў і поглядаў людзей адносна прыроды і грамадства.

Растлумачце, што такое навуковая рэвалюцыя.

Часткай навуковай рэвалюцыі стала фарміраванне новых падыходаў да вывучэння прыроды і грамадства. Англіійскі філосаф і палітык **Фрэнсіс Бэкан** (1561–1626) сфармуляваў сутнасць новага метаду навуковага пазнання — эмпірычнага. Сярэднявечны схаластычны метада разваг (*метада дэдукцыі*), які ўсё яшчэ пановаў у навуцы, грунтаваўся на тым, што спачатку вылучалася палажэнне, якое патрабавала доказаў, а затым да яго падбіраліся самі доказы (разважанне ад агуль-

Часткай навуковай рэвалюцыі стала фарміраванне новых падыходаў да вывучэння прыроды і грамадства. Англіійскі філосаф і палітык **Фрэнсіс Бэкан** (1561–1626) сфармуляваў сутнасць новага метаду навуковага пазнання — эмпірычнага. Сярэднявечны схаластычны метада разваг (*метада дэдукцыі*), які ўсё яшчэ пановаў у навуцы, грунтаваўся на тым, што спачатку вылучалася палажэнне, якое патрабавала доказаў, а затым да яго падбіраліся самі доказы (разважанне ад агуль-